

Erkeklerle yönelik olarak kurulan Darülfünun, II.Meşrutiyet dönemi sonlarında gelişimini büyük ölçüde kurumsal olarak tamamlamıştı.

İNAS DARÜLFÜNUNU (1914-1921)

Ali Arslan & Özlem Akpınar***

Kendi medeniyetine ait kurumları yenileyemeyen Osmanlı Devleti, bütün kurumlarında yaptığı gibi eğitim-öğretim sistemini de Avrupaî tarzda düzenleme yoluna gitmişti. Bu çerçevede, 1845 yılında, esas hedefi meslekî eğitim yerine “ikmâl-i kemâlât-ı insâniye” olan Darülfünun adıyla bir üniversite kurulmasını kararlaştırmıştı.

1863-1865 arasındaki ilk teşebbüs sadece konferanslar tarzında halkı çeşitli ilmî konularda bilgilendirme ile sınırlı kalmıştı. 1870-1873 arasındaki ikinci Darülfünun girişimi de, yönetime fiilî özerklik verilmesine, fakültede verilecek dersler ve öğrenci kayıt-kabul gibi bütün hususlar düşünülmesine rağmen, amacına tam olarak ulaşamamıştı. Darülfünun’un üçüncü kuruluş teşebbüsü, 1874-78 tarihleri arasında yaşanmış, Darülfünun-ı Sultanî’de, doktora programı uygulamasına ve “Lisansiyeye” unvanı ile mezuniyet usulü tatbikine başlanmıştı. Ancak, bu kurum da süreklilik sağlamada başarısız olmuştu.

1900’de kurulan Darülfünun ise, kesintisiz bir şekilde öğretime devam etmiştir. Başlangıçta talebe sayısı sınırlı idi ve merkezîyetçi bir anlayışla yönetilmekteydi. Zaman geçtikçe, gelişme ve yenileşme gösteren Darülfünun, özellikle II. Meşrutiyet döneminde gerçek bir üniversiteye dönüşmeye başladı. Bu dönemde özerk yönetimin en önemli kademesini oluşturan fakülte meclislerinin kurulması sağlanmıştı. Ayrıca, öğrencilerin serbestçe örgütlenmesi ve pratik çalışmaların yapılması bakımlarından ilerleme kaydedilmiş, Alman bilim adamları ile de öğretim kadrosu takviye edilmişti. Fakültelerin gerçek kimliklerini kazandığı bu dönemde, ihtisaslaşma yönünde önemli bir gelişme sağlanmış; bölüm ve kürsülerin oluşması yönünde de ilerleme kat edilmişti. Darülfünun, II.Meşrutiyet döneminde, özellikle Edebiyat Fakültesi’nin çalışmaları sayesinde, 1919 yılında ilmî özerkliğinin yanında fiilen idarî özerkliğini de kazanmıştı. Buna ilaveten, Osmanlı hükümeti tarafından çıkarılan 1922 tarihli bir kararname ile Darülfünun’a resmen idarî özerklik de verilmişti.¹

Özel eğitim dışında, Müslüman kızların devam ettiği ilkokul üzeri kurumlar, Osmanlı Devleti’nde oldukça geç bir dönemde açılmıştı. İlk kız rüşdiyesinin 1858’de açılması yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştu.² 1869 yılında kızlar için meslekî eğitime yönelik olarak Yedikule’de Kız Sanayi Mektebi açılmış ve bunların sayıları artmaya başlamıştı.³ Kız okullarının artmasını gözönüne alan yöneticiler, bayan öğretmen yetiştirme amacıyla 1869 Maarif Nizamnamesi’ne Darülmuallimatların açılması yönünde hüküm koymuşlardı. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, 8 Şubat 1870’te ilk Darülmuallimat İstanbul’da açılmıştı. II.Abdulhamid döneminde (1876-1909) bugünkü liseler seviyesinde eğitim veren idadîler yaygınlaştırılırken, kızlar için de idadîlerin açılmasına başlanmıştı.

İkinci Meşrutiyet döneminde kızların eğitimine daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bazı il merkezlerinde beş yıllık kız muallim mektepleri açılmıştı. 1913 yılında yapılan düzenlemelerle lise seviyesinde eğitim yapan İdadîler, Sultanî adını almıştı. Kızlar için Avrupaî tarzda ilk, orta ve lise düzeyinde okullar açılmasına rağmen, henüz kızların devam edebileceği bir üniversite kurulamamıştı. Ancak bu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış ve çözülmesi gereken bir konu olarak gündeme yerleşmişti.

İnas Darülfünunu fikrinin ortaya çıkışı

Bu ihtiyacı karşılamak için çareler aranmıştı. Maarif Nazırı Şükrü Bey’in göreve gelmesiyle (1913-1917) bu konudaki tartışmalar artmış ve bu fikri tatbik koymak için çalışmalara girişilmişti. Kızların üniversite öğretiminden hemen faydalanmasını temin etmek için, Süleymanpaşazade Sami Bey ile İsmail Hakkı [Baltacıoğlu] Darülfünun’da “hanımlara mahsus serbest dersler” verilmesini önermişlerdi. Bu teklif, Maarif Nazırı Şükrü Bey tarafından da uygun bulunmuş ve derhal uygulamaya konması kararlaştırılmıştı.⁴

* Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

** Araştırmacı.

¹ Ali Arslan, *Darülfünun’dan Üniversiteye*, Kitabevi yay., İstanbul 1995, s.33-38; Ali Arslan, “Türkiye’de Üniversitenin Kuruluşu ve Yönetimindeki Değişiklikler (1869-1946),” *Yeni Türkiye*, sayı 23-24, Ankara 1999, s.412-13; Ali Arslan, “İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi tarafından Mustafa Kemal Atatürk’e fahri müderrislik ünvanı verilmesi,” *İst.Üniv.İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı 5, 2004, s.13-24; Ali Arslan, “İstanbul Darülfünunu’nda öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmaları,” *İst. Üniv. İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, sayı X (1999), İstanbul 2001, s.56-70; E.

İhsanoğlu, “Darülfünun Tarihçesine Giriş II -Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-ı Sultani,” *Belleten*, c.LVII, sayı 218 (1993), s.239-245; Kenan Olgun, “II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı basınında bir eğitim kurumu olarak Darülfünun (1908-1912),” *İst.Üniv. İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, sayı 2, 2002, s.189.

² Serpil Çakır, *II.Meşrutiyet’te Osmanlı Kadın Hareketi ve Kadınlar Dünyası Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi İstanbul, 1991, s. 63-73.

³ Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını*, İstanbul, 1996, s. 98-99.

⁴ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.4, İstanbul 1942, s.1287-1299, 1553, Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s.35; Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuş ve Gelişimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1970, s.203.

İstanbul Darülfünunu'nda hanımlara serbest dersler verilmesi

Kızlara yönelik ilk dersler, İstanbul Darülfünunu'nun bulunduğu Zeynep Hanım Konağı'ndaki Konferas Salonu'nda 25 Kânûn-ı sâni 1329 (7 Şubat 1914) tarihinde verilmişti. Bu derslerde kadın haklarının öğretilmesi, ev bilgileri, tabiat, sağlık, tarih, pedagoji gibi konular işlenmekteydi. Dersler haftada dört gün olarak düzenlenmişti. Tarih dersi İhsan Bey, kadın sağlığı ve ilk tababet (ilk yardım) Doktor Besim Ömer Paşa [Akalm], iktisat ve ev idaresi Ahmet Cevdet Bey, ilm-i heyet (astronomi) Salih Zeki Bey, malumât-ı fenniye Sait [Gelenbevi] Bey, kadın hukuku Mahmut Esat Efendi, fenn-i terbiye (pedagoji) İsmail Hakkı [Baltacıoğlu] Bey tarafından verilmişti. Darülfünun'da verilen bu dersler, büyük ilgi ile takip edilmişti. Öğrenci sayısı bazen altı-yedi yüze varan bu konferanslar, öğretim yılı sonuna kadar devam etmişti. Haftada dört gün yapılan bu derslere devam edenlerin büyük çoğunluğu Darülmuallimat öğrencileriydi.⁵

İnas Darülfünunu'nun açılması kararı

Darülfünun'daki serbest derslere ilginin büyük olması hanımlar için bir üniversite açılması fikrini güçlendirdi. Bunda, Darülmuallimat ve gün geçtikçe sayıları artan kız liselerinin öğretmen ihtiyacının karşılanması düşüncesi de vardı. Bu arada lise üzeri eğitim görmek isteyen kızların talepleri de gün geçtikçe artmaktaydı. Nihayet yüksek tahsil görmek isteyen kızların müracaatları üzerine, Zeynep Hanım Konağı'nın sağ kolunda 12 Eylül 1914 tarihinde İnas Darülfünunu resmen açıldı.⁶ Bu önemli icraat Maarif Nezareti tarafından 15 Eylül 1914 tarihinde "Darülmuallimata müddet-i dersiyesi üç seneden ibaret olmak üzere leylî ve neharî sınıf-ı âliye İnas Darülfünunu şubesi kurul"duğu ve öğrenci alınacağı şeklinde basın yoluyla da ilan edilmişti.⁷

İnas Darülfünunu'nun şubeleri (fakülteleri)

"Sınıf-ı âliye" yani yüksek öğretim olarak vasıflandırılan İnas Darülfünunu, Edebiyat ve Fünun adlarıyla iki şube olarak kurulmuştu. Fünun Şubesi, Riyaziyat ve Tabiiyat olarak iki kısma ayrılmıştı.⁸ İnas Darülfünunu kurulurken İstanbul Darülfünunu Edebiyat ve Fen Şubeleri⁹ örnek alınarak kurulduğu görülmektedir. Bu dönemde fakülte ve şube kavramları aynı kurumu ifade etmek için karışık olarak kullanılmakta idi. Bölüm kavramı Fen Fakültesi için belirginleşmeye başlamıştı. İnas Darülfünunu iki fakülteden ibaret olmakla

⁵ Osman Ergin, *a.g.e.*, s.1553-1557; Şefika Kurnaz, *a.g.e.*, s.102-103.

⁶ Osman Ergin, *a.g.e.*, c.4, s.1287-1299; Nafi Atuf Kansu, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, İstanbul 1932, s.84.

⁷ *Tasvir-i Etkar*, 24 Şevval 1332, Sayı 1199; *Sabah*, 26 Şevval 1332.

⁸ *Tasvir-i Etkar*, 24 Şevval 1332, Sayı 1199; *Sabah*, 26 Şevval 1332.

⁹ İstanbul Darülfünunu fakülteleri için bakınız; Ali Arslan, *Darülfünun'dan Üniversite'ye*, s.55-60.

birlikte, Fen Şubesi, Riyaziyat ve Tabiiyat kısımları için ayrı ayrı diploma vermekte idi.

Öğretim süresi

İnas Darülfünunu'nun öğretim süresi, yüksek öğretim seviyesinde olmak üzere üç yıl idi.¹⁰ Bu, o dönemki İstanbul Darülfünunu Edebiyat ve Fen Fakültelerinin öğretim süreleri ile aynı idi.

Öğrenci kayıt-kabulü

Maarif Umumiye Nezareti 15 Eylül 1914 tarihinde yayınladığı bir duyuru ile İnas Darülfünunu'na öğrenci alınacağını ilan etmişti. İnas Darülfünunu şubelerine kayıt yaptıracak öğrencilerin yaşının onaltı ile yirmibeş arasında olması kararlaştırılmıştı. İnas Darülfünunu giriş imtihanına Darülmuallimat, İnas İdadisi veya Sultanisi şahadetnamesini elinde bununduranlar ile bu seviyedeki diğer okullardan mezun olanlar girebilecekti. Hususi olarak eğitim görenler de bu sınavlara katılabilecekti. Talip olanların tezkire-i Osmaniye (nüfus kâğıdı) ve şahadetnameleriyle Darülmuallimat Müdüriyeti'ne başvurarak isimlerini kaydettirmeleri gerekmekteydi.¹¹

Müracaat eden öğrenciler Sultani yani Lise mezuniyet seviyesinde sınava tabi tutularak İnas Darülfünunu'na kayıt yaptırmışlardı. Daha sonraki yıllarda da giriş sınavları ciddi bir şekilde İnas Sultanileri programı esas alınarak yapılmıştı. Darülmuallimat ve Sultanî mezunları bu sınavlarda başarı gösterirlerken, hariçten ve özellikle İstanbul dışından sınava girenlerin başarı göstermeleri mümkün olamıyordu. Bu problemi aşmak için yardımcı olmaya çalışan *Bilgi Yurdu* dergisi 1917 yılında bir kurs açmıştı. 1917 yılındaki giriş imtihanında, özellikle Riyaziye, Tabiiyat, Dünya, Diniyat konuları ile bir yabancı dile ağırlık verilmişti. Taşradan gelenlerden hiçbir kimse başarılı olamazken, yalnız Bilgi Yurdu nezdindeki bir Heyet-i Talimiye tarafından hazırlanmış olan Aliye, Şükriye, Mediha, Saide Hanımlar imtihanlarda büyük başarı göstererek, İnas Darülfünunu'na kayıtlarını yaptırmışlardı.¹²

İnas Darülfünunu'nun İdaresi

İnas Darülfünunu'na ilk defa kayıt işlemleri yapılırken müracaatların Darülmuallimat Müdürlüğü'ne yapılmasının istenmiş olması, Darülmuallimat'ın 1914 yılında yüksek kısmının bulunmaması ve Darülmuallimat'tan öğrenci alınması gibi sebepler dolayısıyla, İnas Darülfünunu'nun Darülmuallimat'ın yüksek kısmı olarak algılanmasına yol açmıştır. Fakat, esasında İnas Darülfünunu, Darülmuallimat'tan farklı bir kurum olarak faaliyet göstermişti.

¹⁰ *Tasvir-i Etkar*, 24 Şevval 1332, Sayı 1199; *Sabah*, 26 Şevval 1332.

¹¹ *Tasvir-i Etkar*, 24 Şevval 1332, Sayı 1199; *Sabah*, 26 Şevval 1332.

¹² "İnas Darülfünunu duhul imtihanları," *Bilgi Yurdu*, 1/6, 15 Eylül 1333, s.94-95.

Erkeklerle mahsus İstanbul Darülfünunu'nda her şube, yani fakülte bir müdür tarafından idare edilirken¹³ 1912 yılından itibaren akademik alanda fakültelerin işlerini yürütmek üzere bir reis seçilmesine başanmıştı.¹⁴ İnas Darülfünunu, atanmış bir müdür tarafından idare edilmekte idi. İnas Darülfünunu Müdürü Ali Nazima Bey, Müdür Muavini Zahiye Hanım, Katibesi Zehra Celasun Hanım idi.¹⁵ Zaten İnas Darülfünunu mezunlarına verilen diplomalar da, bu kurumun Darülmualimattan müstakil olduğunu ortaya koymaktadır. Meselâ, 2 Temmuz 1918 tarihinde Aliye Esad Hanım'a verilen diplomada; diplomayı veren makam olarak "Devlet-i Aliye-i Osmaniye İnas Darülfünunu Edebiyat Şubesi" kaydı¹⁶ mevcuttur. Bu, İnas Darülfünunu'nun hem Darülmualimat'tan hem de İstanbul Darülfünunu'ndan ayrı bir kurum olduğunu göstermektedir.

İnas Darülfünunu 1914 yılında kurulduktan sonra, 1915 yılında Darülmualimîn ve Muallimat Nizamnamesi'ne göre Darülmualimat'ta, yani Kız Muallim Mektebi'nde bir Âli Kısım kurulmuştu. Bu kısmın derslerinin İnas Darülfünunu ile aynı olduğu nizamnamesinde kaydedilmişti. Darülmualimat'ın Âli Kısım'na alınan öğrenciler derslerini İnas Darülfünunu'da görmekteydiler. Bu sadece kızlar için uygulanan bir usul değildi. Aynı zamanda Darülmualimîn, yani Erkek Öğretmen Okulu'nun Âli Şubesi'ne kayd olan öğrencilere de, İstanbul Darülfünunu dersleri aynen okutulmakta ve bunlar bu dersleri Darülfünun'da görmekteydiler.¹⁷ Zaten 1916 yılındaki yazışmalarda Osmanlı Hükümeti de İnas Darülfünunu'ndan bağımsız bir kurum olarak bahsetmektedir.¹⁸

Kıscacası İnas Darülfünunu'nu, açılma aşamasında, Darülmualimat ile irtibatı ve Darülmualimat öğrencilerinin de burada ders görmeleri dolayısıyla Darülmualimat'a bağlı göstermek doğru değildir. İnas Darülfünunu kendi yönetimi olan müstakil bir kurumdur.

İnas Darülfünunu'nda okutulan dersler¹⁹

Edebiyat Şubesi (Fakültesi):

Birinci sınıf: Edebiyat-ı Türkîye, Kitabet-i resmîye ve hususiye, Tarih-i Osmanî, Tarih-i umumî, Coğrafya ve etnografya, Felsefe, İlm-i terbiye.

İkinci sınıf: Tarih-i edebiyat, Tarih-i sanayi, İlm-i ictimaiye, İlm-i iktisat.

Son sınıf: İlm-i terbiye yerine Kavanin-i cârîye programa dahil edilmekte ve yukardaki diğer derslerin hepsi okutulmaktadır.

Riyaziyat ve Tabiiyat Şubesi (Fakültesi)

Riyaziyat Kısmı:

Birinci sınıf: Felsefe, İlm-i terbiye, Müsellesât, Müsellesât-ı müstevîye, Hesab-ı âli, Cebir, Fizik, Hendese-i âliye.

İkinci sınıf: Felsefe, İlm-i terbiye, Müsellesât, Müsellesât-ı müstevîye, Fizik, Cebr-i âli, Heyet-i riyaziye, Hendese-i tahliliye.

Son sınıf: Hesab-ı âli, Cebir, Hendese-i tahliliye, Felsefe, Heyet-i riyaziye, Fizik, Kavanin-i Cariye.

Tabiiyat Kısmı:

Birinci sınıf: Tatbikat-ı kimya, İlm-i nebatat, Kimya, Fizik, Hıfzıssıhha, İlm-i terbiye, Müsellesât ve Kimya-yı tahlilî.

İkinci sınıf: Fizik, İlm-i nebatat, İlm-i teşrih, Tabakâtularz, Felsefe, Hıfzıssıhha, Kimya-yı tahlilî, Müsellesat, İlm-i hayvanat, İlm-i terbiye, Tatbikat-ı kimya.

Son sınıf: Kimya, İlm-i teşrih, Kimya-yı sınaî, Tatbikat-ı kimya, Felsefe, Hıfzıssıhha, Tabakâtularz, İlm-i hayvanat, İlm-i nebatat, Kavanin-i cârîye.

İnas Darülfünunu'nda iş hayatı için kadınlar a yönelik kurs

Kadınların iş hayatına girmeye başlamaları üzerine bankalarda, ticarethanelerde daktilograf ve memur olarak eleman ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu durum karşısında o zamanki Maarif Nezareti, İnas Darülfünunu'nda ticarete atılacak kadınlar için de dersler açtırmıştı. Bir senelik kurs niteliğinde olan bu programa devam edecek kızlar, bir sene içinde ticaret bilgisiyle birlikte Daktilografî, Usul-ı defter, Hesap, Türkçe ile iş hayatına yönelik Fransızca dersleri görecekerdi.²⁰

İnas Darülfünunu'nda öğretim

1914 yılındaki serbest derslerde başarılı olan kızlar, İnas Darülfünunu öğretiminde de başarılı olmuşlardı. Kızlar erkekler kadar, hatta daha üstün başarı göstermeye başlamışlardı. Bu başarı, bazı hocaları oldukça şaşırtmıştı. Meselâ yıllarca Mülkiye Mektebi'nde hocalık yapmış ve on numarayı hiç kimseye vermemiş olan Tevfik Bey (Tevfik Paşa Kabinesi'nde Maliye Nazırı) İnas Darülfünunu'nda Ayşe Sıdika Hanım için ilk defa on numarayı takdir etmişti.²¹

¹³ II. Meşrutiyet dönemi Darülfünun yönetimi için bakınız; Ali Arslan, *Kısrıdöngü/Türkiye'de Siyaset ve Üniversite*, İstanbul 2004, s.52-64.

¹⁴ Ali İhsan Gencer & Ali Arslan, *Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve Meclis-i Muallimin Zabıt Defteri*, İst.Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 2004, s.14-23.

¹⁵ Şefika Kurnaz, *a.g.e.*, s.102-103.

¹⁶ Bu diploma için bkz. Emre Dölen, "Cumhuriyet'in ilk on beş yılında İstanbul Üniversitesi'nde kız öğrenciler," *Sağlık Alanında Türk Kadını*, ed. Nuran Yıldırım, İstanbul 1998, s.18.

¹⁷ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996, TTK Yay., s.10-28.

¹⁸ Meclis-i Vükela'nın 14 Aralık 1916 tarihli mazbatası, BOA, MV, 205/79.

¹⁹ *Muallim Mecmuası*, 15 Mart 1334, Sayı 20, s.726-727.

²⁰ Osman Ergin, *a.g.e.*, s.1287 – 1299.

²¹ Zehra Celasun, *Tarih Boyunca Kadın*, İstanbul, 1946, s.139 – 144.

İnas Darülfünunu'nun faaliyet gösterdiği binalar

İnas Darülfünunu'nun ilk binası o dönemki İstanbul Darülfünunu'nun bulunduğu Zeynep Hanım Konağı idi. Erkek ve kız öğrencilerin aynı binayı kullanmaları mahzurlu görülerek,²² İnas Darülfünunu 1916'da Cağaloğlu'ndaki eski Lisan ve Hukuk Mektebi binasına taşındı.²³ Ancak 1919 yılında, I. Dünya Savaşı sırasında düşman devletlere ait olduğu için el konulan İngiliz Kız Okulu binasının geri verilmesi gerektiğinde, bu binada faaliyet gösteren Ticaret Mektebi'ne yeni yer aranmıştır. Bunun üzerine, İnas Darülfünunu'nun binası Ticaret Mektebi'ne verilirken, İnas Darülfünunu da tekrar Zeynep Hanım Konağı'na taşınmıştır.²⁴

İnas Darülfünunu'nun ilk mezunları

Düzenli ve başarılı bir öğretim süreci sonunda, 1917'de İnas Darülfünunu'ndan Edebiyat Şubesi'nden yedi, Riyaziyat Şubesi'nden üç, Tabiiyat Şubesi'nden on olmak üzere yirmi kız öğrenci ilk defa mezun olmuştur.²⁵ Mezun olanlar Edebiyat Şubesi'nden Lamia, Adalet, Meliha, Şaziment, Riyaziyat ve Tabiiyat Şubesi'nin Riyaziyat Kısmı'ndan Sabiha ve Behice, Tabiiyat Kısmı'ndan Hamdiye ve Nezahat Hanımlar idi.²⁶ Mezuniyet dereceleri itibariyle Lamia, Adalet, Meliha, Şaziment Hanımlar İstanbul İnas Sultanileri muallimeliklerine, diğerleri de taşra müdire ve muallimeliklerine tayin edilmişlerdir.²⁷

1918 yılının mezunları Edebiyat Şubesi'den Ayşe Sıdika Hanım, Emine Aliye, Zekiye Hanım, Şadiye Hanımlar idi. Riyaziyat ve Tabiiyat Şubesi'nin Tabiiyat Kısmı'ndan Naime ve Emine Hanımlar, Riyaziyat Kısmı'ndan da Ayşe ve Fatma Hanımlar mezun olmuşlardı.²⁸

²² Mehmet Ali Ayni, *Darülfünun Tarihi*, İstanbul Darülfünunu Yay., İstanbul 1927, s.49.

²³ Osman Ergin, *a.g.e.*, s.1294-1295.

²⁴ Zehra Celasun, *Tarih Boyunca Kadın*, s.7.

²⁵ Şefika Kurnaz, *a.g.e.*, s.103.

²⁶ *Muallim Mecmuası*, c.2, sayı 13, 1 Ağustos 1333, s.415.

²⁷ *Muallim Mecmuası*, sayı 15, 15 Teşrinievvel 1333, s.552.

²⁸ *Türk Kadını*, sayı:4, 3 Temmuz 1334, İstanbul, 1917, s.62.

İnas Darülfünunu Mezuneleri Cemiyeti

İnas Darülfünunu'nun başarılı bir şekilde mezunlar vermesi üzerine 1918 yılında "İnas Darülfünunu Mezuneleri Cemiyeti" kurulması için çalışmalar başlatılmıştı. Bu teşebbüs, o dönemki basına da yansımış ve kurulması düşünülen bu cemiyet hakkında uyarı ve tavsiyelere yer verilmişti. Meselâ, *Türk Kadını* dergisi cemiyete ait beklentilerini açıklamıştı. Bu maddeler şunlardı:

1. Cemiyet, kadınlığı uyandırmak amacıyla mümkün olduğu kadar çok konferanslar vererek, kadın okur yazar sayısını çoğaltmaya çalışmalıdır.
2. Kadınlığa karşı beklenen hürmet, kadının alacağı terbiye ile mütenasip olacağından müsamere ve konferanslarla adab-ı muâşeret kurallarına uyularak kadın eğitilmelidir.
3. Yetişmekte olan bir genç kız, neticede etrafını saran düşmanlardan çoğu kez kendini muhafazaya muktedir olamadığı için, hususi konferanslarla bunlara karşı nasıl korunacağı öğretilmelidir.
4. "Bir milletin terakkisi kadınların terakkisi ile ölçülür" denilmekten maksat, annelerin erkek terbiyesi ile de mükellef olmasıdır. Bu yüzden tüm valideler iyi yetişmeli ve eğitime önem vermelidir.
5. Bütün bu fikirleri ve cemiyet icraatını göstermek için bir mecmua yayımlanmalıdır.
6. Bu cemiyet, İnas Darülfünununun mezunları arasında teşkil etmekte olmasına nazaran henüz tahsilde bulunan talebenin iştirak etmemesi lazımdır. Çünkü, öncelikle talebenin kendi tahsilini tamamlayıp, yetiştirmelidir.

Son bir tavsiye olarak da gelebilecek her saldırıya karşı sükunetle karşılık vermelidirler. Çünkü II.Meşrutiyet'ten itibaren kurulan teşkilatlarda yer alan kadınlar dikkatli olmalı, fakat baş koydukları yoldan taviz vermemelidirler.²⁹

Bu çalışmamız sırasında bu cemiyetin resmen kurulduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

İnas Darülfünunu öğrencilerinin karma öğretim için çalışmaları

İnas Darülfünunu'nun bir kaç defa yer değiştirmesi, sabah İstanbul Darülfünunu'da ders veren öğretim üyelerinin öğleden sonra kızlara ders anlatmaları öğretimde kaliteyi düşürdüğü kanaatine vesile olmaya başlamıştı. İşte bu doğrultuda, kız öğrenciler de kendilerine verilen tedrisatın erkek öğrencilerden daha az olduğunu düşünmeye başlamışlardı. Bundan dolayı Şükûfe Nihal başkanlığında bir öğrenci heyeti Maarif Nazırı Ali Kemal'i ziyaret ederek erkeklerle birlikte öğrenim görme isteklerini dile getirmişlerdi. Öğrencilerin istekleri 1918-1919 öğretim yılında kabul edilmişti.³⁰ Ancak bu karar başta Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi olmak üzere birçok kişinin tepkisine yol açmıştı. İstanbul Darülfünunu'nda karma öğretime geçiş kararı

²⁹ *Türk Kadını*, sayı 2, 2 Haziran 1334, / 1917 s.31-32.

³⁰ Zehra Celasun, *a.g.e.*, s.141.

alınmadan önce bu konu basında tartışılmış, *Büyük Mecmua* bu konuda bir anket bile düzenlemişti. Ankete katılanlar arasında önemli isimlerde bulunmaktaydı. Bunlar arasında Halide Edip, Müfide Ferit, Nakiye Hanım, Köprülüzade Fuat gibi karma eğitimden yana görüş bildirenler olduğu gibi, Rauf Ahmet gibi kızların ayrı üniversitede eğitim görmesini savunanlar da vardı.³¹

Kızların bu istekleri ve Ali [Yar] ve Mehmet Refik [Fenmen] gibi öğretim üyelerinin teşebbüsleri ile 1919 yılında kız öğrenciler erkeklerle beraber aynı sınıfta, fakat ayrı taraflardaki sıralarda oturarak tedrisata başlanmışlardı. Bu uygulamayı Darülfünun idaresi mahzurlu görmemiş, Osmanlı Hükümeti de yapılan itirazları inceleyerek, kız ve erkek Darülfünunlarının birleşmesinde bir sakınca olmadığı kanaatine varmıştı.³² Böylece Darülfünunlarda ayrı ayrı ders yapılması sona ermiş ve fiilen birleşme sağlanmıştı.

İnas Darülfünunu'nun kapanması

Bu fiilî durum bir yıldan fazla devam etmesine rağmen, resmi olarak bir işlem yapılmamıştı. Nihayet İstanbul Darülfünunu Divanı (senato) 16 Eylül 1921 tarihinde İnas Darülfünunu öğrencilerinin İstanbul Darülfünunu'na devam etmelerini hukuki olarak kabul etmişti. Böylece 1919 yılında fiilen başlayan süreç hukuki olarak ta tamamlanmıştı.³³

Sonuç

1869 da yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, kız çocuklarına ilköğretim zorunluluğunu getirmiş ve kadınlar için önemli bir adım olan rüştiyelerin açılmasını sağlamıştı. 1870'de Darülmuallimatin kurulmasıyla da kadınlar eğitim hayatında ilerlemeler kaydetmiştir. Osmanlı Devleti'nde erkeklerin devam ettiği İstanbul Darülfünunu bulunmasına rağmen, kızların devam edebileceği bir yüksek öğretim kurumu bulunmamakta idi. Özellikle lise mezunu kızların sayısının gün geçtikçe artması, kızlar için de yüksek öğretim imkanı sağlanmasını zaruri hale getirmişti. Bu meselenin çözümü için II. Meşrutiyet döneminde çareler aranmaya başlanmıştı. İlk önce 1914 yılında İstanbul Darülfünunu'nda bayanlar için serbest dersler adı altında bir kurs açılmıştı. İlginin yoğun ve devamlı olması üzerine, 12 Eylül 1914 tarihinde İnas Darülfünunu resmen açılmıştı. Osmanlı Devleti'nde karma eğitim olmadığı için mecburi olarak erkeklerin gittiği İstanbul Darülfünunu'ndan ayrı bir müessese olarak kurulmuştu. Müstakil idaresi olan İnas Darülfünunu, Edebiyat ile Riyaziyat ve Tabiiyat şubelerinden (fakülteler) meydana geliyordu. Edebiyat

Şubesi tek diploma verirken Fen Şubesi Riyaziye ve Tabiiye olmak üzere iki diploma vermekteydi. Üniversite seviyesinde öğretim yapmak üzere, lise mezunları veya bu seviyede bilgiye sahip olanlar sınavı tabi tutularak İnas Darülfünunu'na öğrenci alınmıştı. İnas Darülfünunu esasında İstanbul Darülfünunu Edebiyat ve Fen şubelerinin birer benzeri olduğu gibi, dersler İstanbul Darülfünunu öğretim üyeleri tarafından verilmekteydi.

İlk mezunlarını 1917 yılında veren İnas Darülfünunu öğrencileri kendilerine verilen öğretimin erkeklerden daha yetersiz olduğu görüşünden hareketle ikili öğretime son verilmesini Maarif Nezareti'nden talep etmişlerdi. 1919 yılında bu istekleri kabul edilmiş, ancak tepkiler dolayısıyla uygulamada bazı gecikmeler yaşanmıştı. Bununla birlikte uygulamada bir mahzur olmadığı Darülfünun yönetimi ve bizzat Osmanlı Hükümeti tarafından tesbit edilerek, geri adım atılmamıştı. 1919 yılında fiilen karma öğretime geçilmişti. İstanbul Darülfünunu Divanı yani senatosu da 16 Eylül 1921 tarihli kararı ile hukukî olarak bu birleşmeyi tasdik etmişti. Böylece İnas Darülfünunu tarihe karışırken Türkiye'de karma eğitim-öğretim için de ilk adım atılmış olmaktadır.

Istanbul Women's University: İnas Darülfünunu (1914-1921)

Ali Arslan & Özlem Akpınar

Attempts to create a *Darülfünun*, an institution similar to European universities, started within the Ottoman modernisation movement from 1845 on. Various social and political difficulties encountered throughout the second half of the 19th century delayed the establishment of the *Darülfünun* which finally offered regular and continuous education after 1900. Only men were allowed to enroll in the university until the proclamation of the Second Constitution in 1908. The issue of extending higher education to women was introduced on the cultural agenda following this event, and in 1914 the Women's university "*İnas Darülfünunu*" opened in Istanbul.

The Women's university had two faculties, in the social sciences (*Edebiyat Şubesi*) and mathematical and natural sciences (*Riyaziyat ve Tabiiyat Şubesi*). The university had a three-year program, and entrance required certification from girls' high schools. The Women's university concluded its function in 1919 when women were allowed to attend the courses at the *Darülfünun* together with men, and were accepted as students to the Istanbul University officially merged

Key words: Education, Women's Education, Ottoman State, University for girls, Westernization; Anahtar kelimeler: Batılılaşma, Darülfünun, Eğitim, Kızların Eğitimi, Osmanlı Devleti. Üniversite,

³¹ Şefika Kurnaz, *a.g.e.*, s.104-105.

³² Çağatay Uluçay & Enver Kartekin, *Yüksek Mühendis Mektebi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Yay., İstanbul 1958, s.625-626.

³³ Faik Reşit Unat, *a.g.e.*, s.56-57.